

بررسی میزان امید به آینده در بین دانشجویان و عوامل موثر بر آن

محمد باقر علیزاده اقدم، استادیار گروه علوم اجتماعی دانشگاه تبریز*

چکیده

امید به آینده، یکی از متغیرهای تأثیرگذار بر کیفیت زندگی و شادابی افراد جامعه و به ویژه نسل جوان است. وقتی امید به آینده در ارتباط با قشر دانشجو به عنوان آینده سازان جامعه مطرح می‌شود، اهمیت آن دوچندان می‌شود. هدف از پژوهش حاضر، سنجش میزان امید به آینده در بین دانشجویان دانشگاه تبریز و برخی از عوامل مؤثر بر آن است. نمونه آماری تحقیق حاضر ۴۰۳ نفر از دانشجویان دانشگاه تبریز بوده‌اند که به روش نمونه‌گیری طبقه‌ای متناسب مطالعه شده‌اند. نتایج تحقیق حاکی از آن است که امید به آینده در بین دانشجویان مقاطع تحصیلی مختلف با هم متفاوت است. همچنین، نتایج تحقیق نشان داد که با اینکه امید به آینده بر عملکرد تحصیلی دانشجویان مؤثر است، ولی از بین ویژگی‌های عمومی و فردی آنان فقط سن به صورت ضعیفی با امید به آینده ارتباط داشته است. نتایج تحلیل رگرسیونی نشان می‌دهد که امید دانشجویان به آینده از میزان دینداری، انسجام و اعتماد اجتماعی (از ابعاد سرمایه اجتماعی) و سرمایه فرهنگی متأثر می‌گردد. این متغیرها بر روی هم، ۲۸ درصد از تغییرات متغیر امید به آینده را تبیین می‌کنند. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که امید به آینده در بین دانشجویان بیشتر از اینکه از ویژگی‌های فردی تأثیر پذیرد، از عوامل ساختاری متأثر است.

واژه‌های کلیدی: امید، دینداری، انسجام اجتماعی، اعتماد اجتماعی، مشارکت اجتماعی، سرمایه فرهنگی

مقدمه

و با این تصور که احتمال دارد نتایج مثبت حاصل گردد، باعث تلاش فرد می‌شود. هر نوع مفهوم سازی از امید، ویژگی‌های چند بعدی، پویایی، آینده‌نگر و فرآیندنگری آن را منعکس می‌کند (مک کلمنت و چوکنیوف^۵، ۲۰۰۸؛ در بالجانی و همکاران، ۱۳۹۰: ۲) مطابق نتایج برخی از پژوهش‌ها، افراد امیدوار و شادمان، روابط اجتماعی قویتری با دوستان، همسر، همسایگان و بستگان خود دارند (فردیکسون^۶، ۲۰۰۹، گیلتی^۷ و همکاران، ۲۰۰۴، دانر^۸ و همکاران، ۲۰۰۱، فاولر و کریستاکیز^۹، ۲۰۰۸).

امید در تعالیم اسلامی هم جایگاه خاصی دارد، به طوری که خداوند در قران کریم^{۱۰} می‌فرماید: «آنگاه که ناامیدی بر جانت پنجه افکند و رها نمی‌شوی، به من امیدوار باش». همچنین، پیامبر اعظم (ص) می‌فرماید: «امید و آرزو، برای امت من رحمت است. اگر امید نبود، هیچ مادری فرزندش را شیر نمی‌داد و هیچ باغبانی نهالی نمی‌کاشت». یکی از آثار امید در انسان‌ها (بخصوص جوانان) این است که به آنها در رسیدن به اهداف خود، انگیزه و نیرو می‌بخشد.

در حدیث پیامبر (ص) آمده است: «کسی به بهشت می‌رود که امید آن را دارد و کسی از جهنم دور می‌ماند که از آن بیمناک باشد». حکیم ابوالقاسم فردوسی این گونه می‌سراید: «همیشه خردمند امیدوار نبیند بجز شادی از روزگار» در مقابل، افسردگی به عنوان شایعترین بیماری

امیدواری و ناامیدی نسبت به آینده از موضوع‌های مهم و مورد توجه در علوم انسانی است که از اواخر سال ۱۹۶۰، در چارچوب علمی بررسی و از دهه هفتاد، به گونه‌های دیگری در رابطه با احساسات منفی، سازگاری و بقا مطرح شده است. امیدوار بودن مهمترین انگیزه در زندگی انسان است. امید، منشأ هر پویایی و پیشرفتی در زندگی انسان است، زیرا اگر کسی امید به چیزی داشت، به آن دست می‌یابد و زمینه‌های دستیابی آن هدف را برای خود مهیا می‌کند. امید، انسان‌ها را در رسیدن به اهداف خود یاری می‌کند.

اسنایدر^۱ و همکاران (۱۹۹۴) امید را به عنوان حالت انگیزش مثبتی می‌دانند که بر احساس موفقیت، به عنوان عامل فعال (انرژی و هدف‌گرایی) و مسیر (برنامه‌ریزی رسیدن به هدف) عمل می‌کند. پژوهش‌ها نشان می‌دهد که امیدواری واریانس بی‌بدیلی برای خوش بینی به وجود می‌آورد و می‌تواند کمک خوبی به پیش‌بینی متغیرهای مختلف داشته باشد (قریشی، ۱۳۸۸: ۴۵).

امیدواری، درخواستی است که یک فرد برای آینده خود دارد (کلارک و کیزان، ۲۰۰۲؛ ون دانگن^۲، ۱۹۹۸). امید، ادراک افراد را در رابطه با توانایی‌های گسترش راهبردها در جهت رسیدن به هدف و حفظ انگیزتگی تا رسیدن به هدف نشان می‌دهد (اسنایدر، لوپز^۴ و همکاران، ۲۰۰۳).

امید دربردارنده تصورات و توجه افراد به آینده است

⁵ McClement & chochinov

⁶ Fredrickson

⁷ Guilty

⁸ Danner

⁹ Fowler & Christakis

^{۱۰} سوره مبارکه زمر؛ آیه ۵۳

¹ Snyder

² Clarke & Kissane

³ Van Dongen

⁴ Lopez

داشته باشد. تخمین‌های جدید نشان می‌دهند که تقریباً ۲۰ درصد افراد یک دوره افسردگی را در برهه‌ای از زندگی خود تجربه می‌کنند. این اطلاعات نشان می‌دهد اختلالات افسردگی، سلامت عمومی جامعه را تهدید می‌کند. در مطالعات شیوع‌شناسی، افسردگی با سلامت جسمی پایین، به ویژه مشکلات قلبی، مصرف بیشتر سیگار و... همراه است (شمس و همکاران، ۱۳۸۶: ۸۲؛ به نقل از گردن^۱، ۲۰۰۷). لارسون و ویچستروم^۲ (۲۰۰۳) وابسته‌های روانی-اجتماعی افسردگی را در بین جوانان بررسی و از جمله مهمترین موارد، به ناامیدی و ناسازگاری اشاره کرده‌اند.

بک^۳ از ناامیدی به عنوان علامت هسته‌ای افسردگی افسردگی یاد کرده، یادآور می‌شود که این ناامیدی هم فلج‌کننده اراده است و هم باعث تحمل ناپذیر شدن و میل به گریز از یک موقعیت می‌گردد. بررسی‌ها بر نقش رویدادهایی مانند رخداد‌های منفی زندگی (همچون بیکاری، مشروط شدن، بیماری و غیره) که امکان دارد در پیشرفت ناامیدی نقش داشته باشند، متمرکز شده‌اند. برنارد^۴ و برنارد (۱۹۸۲) بر این باورند که محیط دانشگاه با گسترش مشکلات یا فشارهای روانی، ممکن است در بالا رفتن ناامیدی در میان دانشجویان نقش داشته باشند. از این رو، پیش‌بینی می‌شود که امروزه دانشجویان استرس بیشتری را نسبت به دانشجویان سال‌های گذشته گزارش کنند (مصباح و عابدیان، ۱۳۸۵: ۱۵۵؛ به نقل از کوپلیک^۵ و دویتو^۶، ۱۹۸۶).

روانی هم می‌تواند از علل و هم از پیامدهای یأس و ناامیدی باشد. یکی از ویژگی‌های مهم افراد افسرده این است که آنها دچار ناامیدی زیادی هستند. ناامیدی عبارت است از این انتظار که اتفاقات مطلوبی رخ نخواهد داد و پیامدهای بسیار ناراحت‌کننده‌ای رخ خواهند داد و اینکه این موقعیت را هم نمی‌توان تغییر داد، که خود به تنهایی می‌تواند دلیلی برای علائم افسردگی باشد. مخصوصاً در افسردگی‌هایی که ناامیدی بارزتر از همه چیز است، علائمی به وجود می‌آید که از جمله می‌توان غمگینی، تمایل به خودکشی، انرژی کم، بی‌تفاوتی، کندی حرکت، اختلال خواب، تمرکز ضعیف و... را نام برد (شمس و همکاران، ۱۳۸۶: ۸۲).

بیان مسأله

توجه به سلامتی یکی از نیازهای حیاتی انسان برای رشد و بالندگی است. امروزه به نظر می‌رسد که امید و امیدواری جایگاه خاصی در سلامتی روانی، جسمانی و به تبع آن پیشرفت فرد دارد. امید سازه‌ای است که با خوش‌بینی ارتباط تنگاتنگی دارد، امید یکی از سازه‌هایی است که به عنوان شاخص توانمندی در بهزیستی مثبت افراد مورد توجه واقع شده است. اکثر تحقیقات گذشته در مورد امید (اسنایدر و همکاران، ۲۰۰۲) رابطه آن را با متغیرهای مهمی، از قبیل حمایت اجتماعی، مشکلات رفتاری و ویژگی‌های شخصیتی نشان داده‌اند، با این حال پژوهش‌های مداخلاتی در این سازه هنوز در آغاز راه است.

امیدواری در نقطه مقابل ناامیدی قرار می‌گیرد که خودش ریشه بسیاری از بیماری‌های روانی و جسمانی بوده، معضلات اجتماعی وسیعی را می‌تواند در پی

¹ Greden

² Larson & Wichestrom

³ Beck

⁴ Bernard

⁵ Koplík

⁶ Devito

برگزیده تعریف کرده‌اند تا به اهدافشان برسند. از طریق ترکیب منابع و مسیرها می‌توان به اهداف رسید. اگر هر کدام از این دو عنصر شناختی وجود نداشته باشند، رسیدن به اهداف غیرممکن است. شواهد تحقیقاتی زیادی وجود دارد که نشان می‌دهد بین بالا بودن میزان امید افراد و موفقیت آنها و سلامت جسمی و روانی ارتباط وجود دارد. به اعتقاد اسنایدر، برگزیدن هدف‌های مناسب و تلاش برای رسیدن به آنها، همان چیزی است که می‌توان به آن تفکر هدفمدار یا امید گفت (نصیری و جوکار، ۱۳۸۷: ۱۶۱). ریمان^۱ (۱۹۹۷) نیز تعیین هدف، نیروی راهیابی و نیروی اراده را سه جزء اصلی امید تعریف می‌کند (علی پور و اعراب شیبانی، ۱۳۹۰: ۷۳).

جون و نیکولای جوک^۲ (۱۹۹۸) امید را با هفت مؤلفه مشخص می‌کنند که در زبان انگلیسی با "C" شروع می‌شوند و شامل کنارآیی و اقدام، شادی، اجرا، ارتباط، خلق و جمع‌گرایی است (گیتی قریشی، ۱۳۸۸: ۴۶).

برخی محققان از جمله مندلر^۳ (۱۹۷۲) معتقدند که فرد در ابتدا دچار ناامیدی و متعاقب آن دچار افسردگی می‌شود. این وضعیت با این ادراک شروع می‌شود که مدام اتفاقات منفی رخ می‌دهند یا اینکه اتفاقات مثبت رخ نمی‌دهند. حوادث منفی به عنوان موقعیت‌های شروع کننده‌ای عمل می‌کنند که افراد احساس ناامیدی کنند. فرد بر اثر ناامیدی به شدت غیرفعال شده، نمی‌تواند موقعیت‌های مختلف خود را بسنجد و تصمیم بگیرد. ناامیدی، شخص را به سرعت در هم شکسته و

وضعیت امید به آینده، پیامدهای مختلفی برای افراد در پی دارد، که در بالاترین سطح آثار خود را در قالب پیشرفت یا رکود و توقف جامعه نشان می‌دهد (گیتی قریشی، ۱۳۸۸: ۴۷). با توجه به اینکه دانشجویان جزو سرمایه‌های انسانی آموزش دیده بوده، آینده جامعه در دست آنهاست، میزان امیدواری و ناامیدی آنها برای پیشرفت و توسعه جامعه بسیار اهمیت دارد.

با لحاظ اهمیتی که برای امیدواری بیان شد؛ این مقاله به دنبال پاسخ به این پرسش‌هاست؛ که آیا واقعاً امید و انگیزه افراد برای فعالیت و پیشبرد امور خود و جامعه آنها امری است فردی که تنها در ویژگی‌های روانی و شخصیتی افراد ریشه دارد یا فرهنگ و شرایط اجتماعی هم بر آن مؤثر است؟ عوامل اجتماعی چه تأثیری بر احساس امیدواری یا ناامیدی افراد جامعه دارد؟ پس هدف از بررسی این موضوع، این است که چه عوامل اجتماعی با امید به آینده دانشجویان مرتبط است؟

ادبیات و چارچوب نظری

اسنایدر و همکارانش (۱۹۹۱) امید را مجموعه‌ای شناختی می‌دانند که بر احساس موفقیت ناشی از منابع گوناگون (تصمیم‌های هدفمدار) و مسیرها (شیوه انتخاب شده برای نیل به اهداف) استوار است. بنابراین، امید یا تفکر هدفمدار، از دو مؤلفه مرتبط به هم؛ یعنی مسیرهای تفکر و منابع تفکر، تشکیل شده است. مسیرهای تفکر انعکاس دهنده ظرفیت فرد برای تولید کانال‌های شناختی برای رسیدن به اهدافش است و منابع تفکر هم عبارتند از افکاری که افراد درباره توانایی‌ها و قابلیت‌هایشان برای عبور از مسیرهای

¹ Riemann

² Jeven & Nekolaichuk

³ Mandler

و فرآیندهای اجتماعی، همچون مشارکت در اشکال اجتماعی، اقتصادی و سیاسی مطرح می‌شود، همه نظریه پردازان جامعه‌شناسی اعم از نظم‌گرا و تضادگرا، در خصوص ابراز توجه به وجود این پیوند، علی‌رغم اختلاف نظر در چگونگی ارتباط و تأثیرگذاری در سطوح گروهی، میان گروهی و جمعی، به نوعی در پیوند بین انسجام با مشارکت اجتماعی اتفاق نظر داشته، بر پیوند بین این دو تأکید می‌کنند. (ازکیا و غفاری، ۱۳۸۰: ۱۷۷).

انسجام اجتماعی دلالت بر توافق جمعی میان اعضای یک جامعه دارد. به عبارتی، انسجام در کل، ناظر بر میزان و الگوی رابطه متقابل بین کنشگران، گروه‌ها و خرده‌فرهنگ‌های تمایز یافته است (ازکیا و غفاری، ۱۳۸۳: ۲۸۴؛ به نقل از افروغ، ۱۳۷۸: ۱۴۰).

انسجام اجتماعی به تعامل و ارتباط تنگاتنگ بین فرد و اعضای خانواده و نزدیکان وی و نیز افراد جامعه اطلاق می‌شود. در این راستا، حمایت فرد از سوی خانواده و نزدیکان مطرح می‌گردد. انسجام اجتماعی به عنوان قویترین عامل برای رویارویی موفقیت‌آمیز و آسان افراد در زمان درگیری با شرایط تنش‌زا شناخته شده، تحمل مشکلات را برای افراد تسهیل می‌کند.

تحقیقات و بررسی‌ها گویای آن است که داشتن حمایت اجتماعی می‌تواند در رضایت و امید به زندگی افراد تأثیرگذار باشد. بدیهی است که همه انسان‌ها در هنگام رفتاری‌ها به حمایت اطرافیان و دوستان خود نیاز دارند تا احساس امنیت کنند. لذا هر چه احساس حمایت و انسجام اجتماعی از سوی دیگران در افراد بیشتر باشد، میزان امیدواری آنان نیز افزایش می‌یابد. احساس انسجام و حکایت اجتماعی به دو روش،

او را در برابر عوامل فشارزا، بی‌دفاع و گرفتار می‌کند. با گذشت زمان، شخص تمام امید خود را از دست داده، به جای آن افسردگی عمیق را جایگزین می‌کند. به مرور زمان این افسردگی بر ارتباط بیمار با محیط اجتماعی او بسیار تأثیر می‌گذارد (شمس، هاشمیان و شفیع آبادی، ۱۳۸۶: ۸۲).

بنابراین، ناامیدی و به تبع آن افسردگی هر چند که به عنوان مشکلات فردی به نظر می‌آیند، ولی دلایل و پیامدهای اجتماعی می‌توانند داشته باشند. میزان امید و یا ناامیدی می‌تواند بر تعاملات بین افراد تأثیر بگذارد. این تعاملات در قالب سرمایه اجتماعی افراد مشخص می‌شود. زتومکا امیدواری و تمایل به آینده را یکی از خلیقات اجتماعی افراد دانسته، این خلیقات را در ایجاد فرهنگ اعتماد در جامعه دخیل می‌داند (زتومکا، ۱۳۸۴: ۱۴۲-۱۴۷).

اعتماد اجتماعی یکی از ابعاد سرمایه اجتماعی است. نیوتن با رویکردی روان‌شناختی - اجتماعی، اعتماد اجتماعی را ویژگی مرکزی شخصیت افراد می‌داند. به نظر وی، اعتماد بخشی از نظام تمایلات و ویژگی‌های شخصیتی است، مانند خوش‌بینی، باورداشتن به همکاری و امید و اطمینان به اینکه افراد می‌توانند اختلاف‌هایشان را حل کرده، با یکدیگر زندگی رضایت بخشی داشته باشند (نیوتن^۱، ۲۰۰۲: ۴؛ به نقل از غفاری و نوایی، ۱۳۸۸: ۲۱۵-۲۱۶).

بعد دیگر سرمایه اجتماعی، انسجام اجتماعی. دورکیم انسجام اجتماعی را از مؤلفه‌های اصلی عمل و رفتار اجتماعی می‌داند. در عین حال، در هر جا که ارتباط و پیوند انسجام اجتماعی است. با دیگر کنش‌ها

¹ Newton

در شرایط استرس‌زا محافظت می‌کند (عسگری، شرف‌الدین، ۱۳۸۷: ۲۷).

اسلامی نسب (۱۳۷۲) معتقد است که امیدواری بر کیفیت روابط با دیگران نیز تأثیر می‌گذارد؛ به طوری که افراد ناامید بندرت می‌توانند با دیگران ارتباط رضایت بخشی برقرار کنند؛ پس همواره احساس تنهایی کرده، در انتظار شکست به سر می‌برند و وقایع کوچک را بسیار بد تعبیر می‌کنند (علی پور، اعراب شیبانی، ۱۳۹۰: ۷۳).

بعد سوم سرمایه اجتماعی، مشارکت اجتماعی است. میزان امید به آینده افراد جامعه، بر تمایل آنان به همکاری و مشارکت تأثیر می‌گذارد. یکی از پیش شرط‌های مشارکت، قابلیت و ظرفیت متقابل برای ارتباط و تعامل داشتن با دیگران است. وفاق اجتماعی دو مشکل اصلی؛ یعنی پیش‌بینی پذیری رفتارهای اجتماعی و تعامل اجتماعی را حل می‌کند. با حل دو مشکل فوق و همزمان با ظهور و اعتماد متقابل زمینه برای همکاری و مشارکت اجتماعی فراهم می‌آید (چلبی، ۱۳۷۲: ۱۹). به نظر اسلندر^۳، ما به تعامل و مشارکت با هم نیاز داریم و باید از محدوده آشنایان و درون گروه‌ها فراتر برویم و به افراد دیگری که متفاوت از ما و ناشناس برای ما هستند، اعتماد کنیم. کمک‌های خیرخواهانه نمونه‌ای از این امر است. کسانی که دارای اعتماد عام گرایانه هستند، در خود احساس نوعی التزام اخلاقی در جهت کمک به بیگانگان دارند (اسلندر، ۲۰۰۱: ۱۰۴؛ به نقل از غفاری و نوابی ۱۳۸۸: ۲۱۶).

از طرفی، معنویت و دینداری هم فرد را به تعمق درباره پیوندجویی، برقراری ارتباط، معنا، هدف و

رضایت از زندگی و امیدواری را متأثر می‌سازد: به شکل مستقیم و به صورت غیرمستقیم (وان لیون و همکاران^۱، ۲۰۱۰).

در واقع، احساس حمایت و انسجام یک کمک دو جانبه است که موجب خلق تصور مثبت از خود، پذیرش خود، امیدواری، احساس عشق و رضامندی می‌گردد و اضطراب را کاهش می‌دهد و تمام اینها به فرد فرصت خودشکوفایی و رشد را می‌دهد (قنوتیان و همکاران، ۱۳۸۱).

شیرر، وینتروب و کارور^۲ (۱۹۸۶) به این نتیجه رسیدند که افراد خوشبین و امیدوار، هنگام بروز موقعیت‌های مشکل‌زا از مقابله مسأله مدار استفاده کرده، به جستجوی حمایت اجتماعی بر می‌آیند و در ضمن، بر جنبه‌های مثبت رویدادهای منفی، تأکید و تمرکز می‌کنند (کشاورز، وفایان، ۱۳۸۶: ۵۴).

تحقیقات و بررسی‌ها حاکی از آن است که داشتن حمایت اجتماعی می‌تواند بر رضایت از زندگی افراد تأثیر بگذارد. بدیهی است که همه انسان‌ها در هنگام رفتاری‌ها به حمایت اطرافیان و دوستان خود نیاز دارند تا احساس امنیت کنند. لذا هرچه حمایت اجتماعی بیشتر باشد، امیدواری نیز بیشتر می‌گردد. بنابراین، حمایت اجتماعی بر رضایت از زندگی و امیدواری از دو طریق تأثیر می‌گذارد: اولین روش تأثیر مستقیم یا تأثیر عمومی حمایت اجتماعی بر رضایت زندگی است که در این طریق بدون در نظر گرفتن میزان پریشانی تجربه شده از جانب فرد، بر رضایت از زندگی تأثیر می‌گذارد و روش دوم شامل تأثیر غیرمستقیم یا تأثیر میانجی است که از افراد در مقابل تأثیرات منفی

¹ Van Leuven & et al

² Sheier, Weintraub & Carver

³ Uslander

طولانی‌تری خواهند داشت. همچنین، افراد امیدوار و شادمان روابط اجتماعی قویتری با دوستان، همسر، همسایگان و بستگان خود دارند (گیتی قریشی، ۱۳۸۸: ۴۶).

تحقیق سلیگمن (۱۹۹۸) در رابطه با تأثیر امیدواری بر عملکرد نشان داد که امیدواری موفقیت‌هایی را در شغل‌های گوناگون مثل فروشندگی پیش‌بینی می‌کند؛ یعنی هنگامی که فروشندگان بیمه دارای سبک تبیین خیلی خوش‌بینانه و کمی خوش‌بینانه مقایسه شدند، مشخص شد که گروه اول ۸۸ درصد بیشتر فروش داشتند (علی پور، اعراب شیبانی، ۱۳۹۰: ۷۴).

در مطالعات پنرود و مورس^۵ (۱۹۹۷) و چانگ و لی^۶ (۲۰۰۲) کسانی که خود را مذهبی می‌دانند، در مقایسه با افرادی که خود را مذهبی نمی‌دانند، امتیازات امید بالاتری دارند.

گومز و فیشر^۷ (۲۰۰۳) معتقدند که بهزیستی معنوی معنوی باعث می‌شود فرد دارای هویت یکپارچه، رضایت، شادی، احترام، نگرش‌های مثبت، آرامش درونی، هدف و جهت در زندگی باشد.

اسنایدر گزارش می‌دهد که سطوح بالای امید در دانشجویان دانشگاه پیش‌بینی‌کننده معدل کل بالاتر، شانس بالاتری برای فارغ‌التحصیلی و احتمال کمتر برای مشروط شدن بوده است. همچنین، وی نشان داد که دانشجویان پس از دوره لیسانس که امتیاز بالاتر در مقیاس امید گرفتند، مهارت سازگاری بهتری دارند و راهبردهای بهتری را برای دوره‌های تحصیلات‌شان انتخاب می‌کنند. علاوه بر تحصیل در مدرسه و نیز

همکاری سوق می‌دهد. معنویت هم در درون و هم بیرون از آیین‌ها، اعتقادات و مراسم مذهبی شکل می‌گیرد. استگر^۱ و همکارانش در مطالعات جوانان آمریکایی و ژاپنی دریافتند که برعکس جوانان آمریکایی، بین حضور معنا و بهزیستی جوانان ژاپنی رابطه مثبت وجود دارد. گاربانیو^۲ معتقد است که مذهب به صورت تکیه‌گاه معنوی به کار می‌رود. به این خاطر، امید به آینده را در فرد تقویت می‌کند و امید به آینده به نوعی از پسایندهای زندگی با معناست که فرد، با معنویت به معنای والاتر، بهزیستی و شکوفایی غنی‌تری دست می‌یابد (نادی و سجادیان، ۱۳۹۰: ۵۶-۵۷).

احساس اعتماد، انسجام اجتماعی و تمایل به مشارکت برای ادامه زندگی افراد جامعه، به ویژه رضایت از زندگی و امید به آینده امری ضروری تلقی می‌شود. درعین حال، علاوه بر سرمایه اجتماعی، سرمایه فرهنگی و دینداری نیز می‌توانند بر میزان امید به آینده دخیل باشند.

پیشینه تحقیق

درباره امید، امیدواری و علل و پیامدهای آن در اینجا می‌توان به برخی از نتایج تحقیقات تجربی در داخل و خارج از کشور اشاره کرد.

یافته‌های فردریکسون^۳ (۲۰۰۹) فولر و کرسٹیکز^۴ (۲۰۰۸) نشان داده است، افرادی که هیجان‌های مثبت و خوشبینی بیشتری را تجربه کرده باشند، عمر

⁵ Penrod & Morse

⁶ Chang & Li

⁷ Gomez & Fisher

¹ Steger

² Garbanio

³ Fredrickson

⁴ Fowler & Christakis

است. این تفاوت در امیدواری می‌تواند به دلیل تفاوت در جایگاه و نقش دختران و پسران در جامعه باشد.

نتایج مطالعات بالغانی و همکاران (۱۳۹۰) نشان می‌دهد که بین امید به آینده و اعمال مذهبی سازمان یافته، اعمال مذهبی غیر سازمان یافته (مناسکی فردی) و مذهب درونی رابطه معناداری وجود دارد.

در مدل رگرسیون، از بین متغیرهای مختلف اعمال مذهبی سازمان یافته (مناسکی جمعی) و مذهب درونی، بیشترین میزان تغییرات امید به آینده را می‌توانند تبیین نمایند.

نتایج تحقیق امجدیان نشان می‌دهد کسانی که امید به آینده ندارند، بیشتر تحت تأثیر قرار می‌گیرند و این امر بر اعتماد اجتماعی آنها تأثیر منفی برجای می‌گذارد (۱۳۸۴: ۹۴).

تحقیق فرهادی و همکاران (۱۳۸۹) بر روی سلامت روان سالمندان نشان می‌دهد که باورهای مذهبی و معنوی قوی همراه با امیدواری، با افزایش آرامش و احساسات مثبت، تجارب خوشایند را افزایش و علایم ناخوشایند را کاهش می‌دهند.

نتایج تحقیق هزار جریبی و صفری شالی (۱۳۸۸) نشان داده است که متغیر امید به آینده اجتماعی به واسطه متغیر اعتماد اجتماعی تأثیر فزاینده‌ای بر میزان رضایت افراد دارد. این نشان می‌دهد هر چه میزان امید به آینده اجتماعی بیشتر باشد، احساس اعتماد و در نهایت، رضایت از زندگی بیشتر شده، در مقابل افرادی که امید زیادی به آینده و جامعه ندارند، رضایت کمتری از زندگی دارند. در عین حال، امید به آینده فردی بر امید به آینده و جامعه تأثیرگذار بوده، از آن نیز تأثیر می‌پذیرد (هزار جریبی و صفری شالی، ۱۳۸۸: ۲۱).

تحقیقی با عنوان بررسی رابطه معنای زندگی و

دانشگاه، امید پیش‌بینی‌کننده مهمی از پیشرفت ورزشی دانشجویان بوده است، امید بالا با عملکرد برتر ورزشکاران مرتبط بوده است. پژوهش‌ها در روان‌شناسی مثبت و سایر علوم مرتبط نشان داده است، افرادی که هیجان *ihd* مثبت و خوش‌بینی بیشتری را تجربه کرده باشند، عمر طولانی‌تری خواهند داشت. همچنین، افراد امیدوار و شادمان روابط اجتماعی قویتری دارند (گیلتا و همکاران، ۲۰۰۴).

تحقیقات زیادی صورت گرفته که نشان می‌دهد، معنویت و دینداری به عنوان یک منبع بالقوه می‌تواند بر افزایش امید تأثیرگذار باشد. سرچشمه این تحقیقات به سال‌های ۱۸۸۰ تا ۱۹۳۰ و بررسی علمی آن به پایان قرن بیستم برمی‌گردد. تحقیقات افرادی چون، ویلهم ونت^۱، ویلیام جیمز^۲، استنلی هال^۳ و کارل یونگ^۴ مطرح می‌کنند که آدمی باید از مذهب برای افزایش امید خویش استفاده کند. روبرت^۵ در تحقیقات جامع خود پیرامون نیازهای اعتقادی انسان‌ها، قرن بیست و یکم را قرن معنویت خواند و بهترین راه ایجاد امید را، رابطه با خداوند معرفی کرد (پرچم و محققیان، ۱۳۹۰: ۱۰۱).

تحقیق گیتی قریشی (۱۳۸۸) در خصوص سطح امیدواری دانشجویان ورودی‌های جدید و سال آخر رشته روان‌شناسی نشان می‌دهد که میزان امیدواری دانشجویان ورودی‌های جدید برحسب جنسیت تفاوتی مشاهده نشد، ولی در میزان امیدواری دانشجویان دختر و پسر سال آخر تفاوت معناداری وجود دارد. به عبارت دیگر، امیدواری در پسران سال آخر، بیشتر از دختران

¹ wandt,w

² William James

³ stanley Hall

⁴ Jung, K

⁵ Robert

دست می‌آید راهنما و دستورالعملی برای فعالیت‌های عملی خواهد بود، لیکن این ویژگی باعث شده که یافته‌های تحقیق کاربردی، به میزان زیادی قائم به زمان و مکان باشد. روش اجرای تحقیق نیز به روش پیمایشی^۱ است. همچنین از نظر وسعت این پژوهش پهنانگر و از نظر زمانی یک بررسی مقطعی است که در زمان خاصی (۱۳۸۹-۹۰) انجام گرفته است.

تعریف امید به آینده

تعریف مفهومی امید به آینده: امید عبارت است از تمایلی که با انتظار وقوع مثبت همراه است و یا به عبارت دیگر، ارزیابی مثبت از آنچه فرد متمایل است و می‌خواهد که به وقوع بپیوندد (هزارجریبی و آستین‌فشان، ۱۳۸۸: ۱۲۲).

تعریف عملیاتی امید به آینده: امید به آینده یکی از متغیرهای مستقل این تحقیق است که برای سنجش آن، ۲۴ گویه در سطح طیف لیکرت و به صورت ۶ گزینه‌ای استفاده شده است. برای سنجش میزان امیدواری از مقیاس گرایش به امیدواری بزرگسالان اسنایدر (ADHS)^۲ استفاده شده است. برای سنجش روایی و هم‌نوایی گویه‌ها از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شده است که نتایج آزمون روایی با آلفای ۰/۸۳۴ نشان می‌دهد که روایی گویه‌ها مربوط به متغیر امید به آینده در حد بالایی است. جدول ۱ نتایج مربوط به آلفای کرونباخ گویه‌های متغیر امید به آینده را نشان می‌دهد.

امیدواری در دانشجویان دانشگاه شیراز توسط بهروزی و محمدی انجام گرفت. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که بین دختران و پسران از لحاظ امیدواری تفاوت معنی‌داری وجود دارد. به عبارت دیگر، دختران از نظر میزان امیدواری نسبت به پسران نمره بیشتری به دست آورده‌اند. همچنین، نتایج این تحقیق نشان داد که بین دانشجویان رشته‌های علوم پایه و علوم انسانی تفاوت معنی‌داری به دست نیامد؛ هر چند که در آمار توصیفی میانگین دانشجویان علوم انسانی نسبت به دانشجویان علوم پایه کمی بیشتر بوده است (بهروزی و محمدی، ۱۳۸۷: ۷۲).

فرضیه‌های تحقیق

میانگین امید به آینده دانشجویان بر حسب جنسیت آنها متفاوت است.

میانگین امید به آینده دانشجویان بر حسب مقطع تحصیلی آنها متفاوت است.

بین امید به آینده دانشجویان و معدل آنها رابطه وجود دارد.

بین امید به آینده دانشجویان و دینداری آنها رابطه وجود دارد.

بین امید به آینده دانشجویان و ابعاد سرمایه اجتماعی (انسجام اجتماعی، اعتماد اجتماعی و مشارکت اجتماعی) آنها رابطه وجود دارد.

بین امید به آینده دانشجویان و سرمایه فرهنگی آنها رابطه وجود دارد.

روش تحقیق

نوع تحقیق در این پژوهش از نوع کاربردی است. خصیصه‌ای که موجب می‌شود کوشش افراد برای کسب اطلاعات و دانش به تحقیق کاربردی منجر شود، وجود هدف و مقصود است. دانشی که به این طریق به

¹ survey method

² Adults Dispositional Hope Scale (ADHS)

جدول ۱- نتایج مربوط به آلفای کرونباخ گویه‌های متغیر امید به آینده

ضریب روایی

گویه‌ها

- ۱- همه چیز روز به روز بهتر می‌شود.
- ۲- رویدادهای خوب اتفاق خواهد افتاد.
- ۳- سعی می‌کنم مثبت فکر کنم.
- ۴- بعضی کارها را انجام می‌دهم که از افکار بد رهایی یابم.
- ۵- هنوز چیزهای خوبی وجود دارد که با آن روبه رو شوم.
- ۶- از جنبه‌های مختلف به یک مشکل نگاه می‌کنم.
- ۷- مطمئن هستم که شرایط زندگیم بهتر خواهد شد.
- ۸- می‌توانم آینده‌ام را تغییر دهم.
- ۹- شاید روزی شانس برای من هم روی خوشی نشان دهد.
- ۱۰- باور دارم که شانس برای من هم وجود دارد.
- ۱۱- می‌دانم که در زندگی درست عمل می‌کنم.
- ۱۲- من عادت دارم که زیاد نگران مسائل باشم.
- ۱۳- تقریباً مطمئنم که مشکلات را نمی‌توانم حل کنم.
- ۱۴- من بهتر از اینکه هستم نخواهم شد.
- ۱۵- به شانس‌هایی که برایم ممکن است پیش بیاید فکر می‌کنم.
- ۱۶- اتکا به نفسم روز به روز بیشتر می‌شود.
- ۱۷- همیشه جنبه‌های بد را می‌بینم.
- ۱۸- خوش‌بین نیستم که زندگی خوبی داشته باشم.
- ۱۹- من به اهدافی که برای خودم تنظیم کرده‌ام، خواهم رسید.
- ۲۰- من برای برون رفت از یک مشکل می‌توانم به راه‌های زیادی فکر کنم.
- ۲۱- من برای تحقق اهدافم انرژی زیادی دارم.
- ۲۲- روش‌های زیادی برای حل یک مشکل وجود دارد.
- ۲۳- من در مورد سلامتی‌ام نگران هستم.
- ۲۴- تجربیات گذشته‌ام مرا برای داشتن آینده‌ای بهتر مهیا می‌سازد.

۰/۸۳۴

جامعه آماری

نفر شامل ۱۳۰۰۰ پسر و ۱۱۰۰۰ دختر بودند.
روش نمونه‌گیری در تحقیق حاضر نمونه‌گیری
طبقه‌ای متناسب است. در این روش نمونه‌گیری، افراد
جامعه با توجه به رشته تحصیلی، مقطع تحصیلی به

جامعه آماری پژوهش حاضر، شامل تمامی دانشجویان
دانشگاه تبریز در تمامی مقاطع تحصیلی است که
براساس آمار سال تحصیلی ۹۰-۱۳۸۹ تقریباً ۲۴۰۰۰

است. همچنین، از ۴۰۳ مورد مطالعه شده ۲۹۴ نفر در سطح کارشناسی، ۷۷ نفر در مقطع کارشناسی ارشد، ۲۷ نفر در مقطع دکتری و ۵ نفر در مقطع کاردانی مشغول به تحصیل بوده‌اند. همچنین، نتایج توصیفی تحقیق نشان می‌دهد که میانگین امید به آینده در بین دانشجویان ۱۰۴/۸۲ بوده که از ۱۰۰، ۶۷ است و نشان‌دهنده امید به آینده در حد متوسط به بالاست.

امید به آینده دانشجویان بر حسب جنسیت آنها

جنسیت یکی از متغیرهای مستقل این تحقیق است. برای آزمون تفاوت میانگین امید به آینده دانشجویان بر حسب جنسیت آنها از آزمون تفاوت میانگین‌ها استفاده شد، زیرا جنسیت متغیر اسمی دو حالتی و امید به آینده متغیر فاصله‌ای است، که مناسبترین دستورالعمل برای این، آزمون t است. براساس یافته‌های توصیفی میانگین امید به آینده برای دانشجویان پسر ۱۰۴/۸۹ و برای دانشجویان دختر ۱۰۵/۲۸ است. نتایج حاصل از آزمون تفاوت میانگین امید به آینده در میان دانشجویان پسر و دختر، بر اساس کمیت t و سطح معنی‌داری به دست آمده برابر با $\text{sig} = ۰/۷۷۶$ نشان می‌دهد تفاوت معنی‌داری بین میانگین میزان امید به آینده‌های دانشجویان پسر و دختر وجود ندارد. به عبارتی، میانگین نمره امید به آینده دانشجویان دختر و پسر یکسان است.

طبقاتی تقسیم شده، سپس بر حسب تعداد آنها نمونه‌گیری تصادفی در داخل طبقات انجام خواهد گرفت. به عبارتی، در این تحقیق، دانشگاه تبریز به ۱۳ دانشکده تقسیم شده و نمونه‌ای متناسب با حجم هر کدام از آنها در جامعه آماری انتخاب و مطالعه شده است.

واحد آماری در این پژوهش، دانشجویی در حال تحصیل در سال تحصیلی ۱۳۸۹-۱۳۹۰ دانشگاه تبریز بوده است.

نمونه آماری پژوهش مورد مطالعه از بین کلیه دانشجویانی که در سال تحصیلی ۱۳۸۹-۱۳۹۰ در دانشگاه تبریز مشغول به تحصیل هستند و به طریق فرمول کوکران انتخاب شده است.

$$n = \frac{Nt^2s^2}{Nd^2 + t^2s^2}$$

$$n = \frac{24000 \times (1/96)^2 \times 0/5 \times 0/5}{24000 \times (0/05)} = 378$$

شایان ذکر است که تعداد نمونه به ۴۰۳ نفر افزایش داده شده است.

یافته‌های تحقیق

براساس نتایج توصیفی تحقیق ۵۳/۸ درصد از دانشجویان دختر و ۴۶/۲ درصدشان پسر بوده‌اند و میانگین سنی دانشجویان مورد مطالعه ۲۲/۱۱ سال بوده

جدول ۲- نتایج آزمون تفاوت میانگین امید به آینده براساس جنسیت

متغیرها	جنسیت	تعداد	میانگین	درجه آزادی	کمیت T	سطح معنی‌داری
امید به آینده	مردان	۱۷۸	۱۰۴/۸۹	۳۷۸	-۰/۲۸۴	۰/۷۷۶
	زنان	۲۰۲	۱۰۵/۲۸			

واریانس یک طرفه استفاده شده است، زیرا اندازه‌گیری متغیر وابسته در سطح فاصله‌ای و سنجش متغیر مستقل؛ یعنی مقطع تحصیلی در سطح رتبه‌ای چند حالتی قرار

امید به آینده دانشجویان بر حسب مقطع تحصیلی برای آزمون فرضیه تفاوت میانگین امید به آینده دانشجویان بر حسب مقطع تحصیلی آنها از تحلیل

امید به آینده و معدل دانشجویان

دانشجویان نشان می‌دهد که بین این دو متغیر رابطه معنی‌داری وجود دارد. مقدار ضریب همبستگی به دست آمده از r پیرسون بین این دو متغیر برابر با $0/167$ بوده که نشان دهنده همبستگی ضعیف بین دو متغیر است.

با توجه به این که معدل و امید به آینده هر دو در مقیاس فاصله‌ای هستند، برای سنجش رابطه بین آنها از ضریب همبستگی پیرسون استفاده شده است. نتایج به دست آمده از آزمون بین دو متغیر معدل و امید به آینده

جدول ۶ - تحلیل همبستگی بین امید به آینده و معدل دانشجویان

میزان معدل	متغیرها
۰/۱۶۷	امید به آینده: ضریب همبستگی
۰/۰۰۱	سطح معنی‌داری
۳۹۸	تعداد مشاهدات

تحلیل چندمتغیره

موجود در مدل را می‌توان به صورت استاندارد شده در معادله زیر نشان داد:
 (اعتماد اجتماعی) $0/14+$ (سرمایه فرهنگی) $0/15+$ (دینداری) $0/26+$ (انسجام اجتماعی) $0/30+$ = امید به آینده
 همان گونه که معادله فوق نشان می‌دهد، متغیر وابسته؛ یعنی امید به آینده بیش از هر متغیر دیگری، از متغیر انسجام اجتماعی متأثر است، و پس از آن نیز متغیرهای دینداری، سرمایه فرهنگی و اعتماد اجتماعی، به ترتیب بیشترین نقش را در تبیین متغیر وابسته دارند. خلاصه مدل تبیین رگرسیونی چندگانه در جدول زیر آورده شده است:

نتایج تحلیل رگرسیونی عوامل تبیین کننده امید به آینده دانشجویان نشان می‌دهد که از میان متغیرهای مستقل و ملاک وارد شده در مدل رگرسیونی، در مدل نهایی متغیرهای دینداری، انسجام اجتماعی، اعتماد اجتماعی و سرمایه فرهنگی وارد معادله شده‌اند. متغیرهای وارد شده به مدل، ۲۹ درصد از واریانس متغیر وابسته را تبیین می‌کنند و ۷۱ درصد دیگر از واریانس متغیر وابسته، ناشی از متغیرهایی است که در این تحقیق آورده نشده‌اند. متغیرهای جنسیت، مشارکت و سن، از جمله متغیرهایی بوده‌اند که از معادله رگرسیونی خارج شده‌اند. نتایج حاصل از تحلیل رگرسیونی چندگانه متغیرهای

جدول ۷ - آماره‌های تحلیل رگرسیون چندگانه و خلاصه مدل رگرسیونی برازش شده

۰/۵۴۰	ضریب همبستگی چندگانه
۰/۲۹۲	ضریب تبیین
۰/۲۹	ضریب تبیین شده تصحیح شده
۱۱/۲۸	اشتباه معیار
۱/۹۸	آزمون دوربین واتسون

است. از طرفی، با توجه به اینکه متغیرهای مستقل با همدیگر همبستگی بالایی ندارند، لذا وجود رابطه همخطی هم منتفی می‌گردد.

نتایج تحلیل واریانس برای مدل نهایی نشان می‌دهد که متغیرهای تبیین کننده به طور معنی‌داری قادر هستند، تغییرات «متغیر وابسته» (امید به آینده) را پیش‌بینی کنند. به عبارت دیگر، مدل تبیینی R^2 تصحیح شده معنی‌دار

جدول ۸- تحلیل واریانس رگرسیون چند متغیره امید به آینده

منبع تغییرات	مجموع مربعات	میانگین مربعات	درجه آزادی	کمیت F	سطح معنی‌داری
اثر رگرسیون	۱۹۶۳۸/۱۵۹	۴۹۰۹/۵۴۰	۴	۳۸/۵۵۷	۰/۰۰۰
باقیمانده‌ها	۴۷۶۲۱/۶۰۹	۱۲۷/۳۳۱	۳۷۴		
کل	۶۷۲۵۹/۷۶۸		۳۷۸		

جدول ۹- آماره‌های متغیرهایی که در مدل برازش رگرسیونی باقی مانده‌اند

نام متغیرها	B	STD.B	BETA	T	SIG	TOLERANCE
عرض از مبدأ	۴۸/۷۰۸	۴/۸۷۴	-	۱۰/۰۵۰	۰/۰۰۰	
انسجام اجتماعی	۰/۶۱۵	۰/۱۰۵	۰/۳۰	۵/۸۳۳	۰/۰۰۰	۰/۹۸۹
دینداری	۰/۱۸۵	۰/۰۳۳	۰/۲۶	۵/۶۰۹	۰/۰۰۰	۰/۸۷۷
سرمایه فرهنگی	۰/۱۸۰	۰/۰۵۹	۰/۱۵	۳/۰۵۴	۰/۰۰۱	۰/۹۵۲
اعتماد اجتماعی	۰/۳۹۴	۰/۱۳۷	۰/۱۴	۲/۸۸۳	۰/۰۰۴	۰/۸۵۲

نتیجه‌گیری

رسیدند که افراد خوشبین و امیدوار در هنگام بروز موقعیت‌های مشکل از مقابله مسئله مدار استفاده کرده، به جستجوی حمایت اجتماعی بر می‌آیند. از طرفی دیگر، از نظر وان لیون و همکارانش نیز هر چه احساس حمایت و انسجام از سوی دیگران در افراد بیشتر باشد، میزان امیدواری آنان نیز بیشتر می‌شود.

از بین متغیرهای تاثیرگذار بر امیدواری دانشجویان به آینده، بعد انسجام اجتماعی سرمایه اجتماعی دارای بیشترین تأثیر با ضریب بتای ۰/۲۹ بوده و بعد اعتماد اجتماعی با بتای ۰/۱۴. کمترین تأثیر را بر امید به آینده دانشجویان داشته است و این نشان می‌دهد که دو بعد از

امید به آینده یکی از موضوع‌های محوری و مهم در ارتباط با زندگی افراد در جامعه و عامل کلیدی و انگیزه بخش در رشد و پیشرفت سرمایه‌های انسانی یک جامعه است. این پژوهش با هدف بررسی میزان امید به آینده در بین دانشجویان دانشگاه تبریز و برخی از متغیرهای تاثیرگذار بر آن اجرایی شده است.

نتایج یافته‌های تحقیق، نشان‌دهنده این است که میزان امید به آینده در بین دانشجویان در حد تقریباً زیاد (۶۷ از ۱۰۰) بوده است.

شیرر، ویتروپ و کارور (۱۹۸۶) به این نتیجه

دارد. می‌توان چنین استنباط کرد که بالا بودن میزان امید به آینده در بین دانشجویان کاردانی و کارشناسی در افزایش معدل آنها و بهبود عملکرد تحصیلی‌شان تأثیرگذار بوده، سبب ارتقای آنان به مقطع بعدی؛ یعنی کارشناسی و کارشناسی ارشد می‌شود و شاید بتوان گفت که پایین بودن میزان امید به آینده در بین دانشجویان کارشناسی ارشد ناشی از این باشد که در مواجهه با برخی از واقعیت‌های جامعه دچار سرخوردگی شده، از میزان امیدواری آنها به آینده کاسته می‌شود.

آنچه در نهایت می‌توان گفت، این است که مطابق با یافته‌های تحقیق، سیاستگذاری در جهت افزایش سرمایه اجتماعی می‌تواند در بالا بردن میزان امید به آینده در بین دانشجویان به عنوان سرمایه‌های آتی و تحصیلکرده جامعه امری بسیار مهم تلقی شود و به همین علت، به تعمق بیشتر از سوی مسئولان نیاز دارد. همچنین، افزایش باورهای دینی نسل جوان در جامعه می‌تواند در جهت ارتقای میزان امید به آینده و حرکت این نسل به جلو و پیشرفت کمک کرده، جامعه را به سوی توسعه روزافزون رهنمون گردد.

منابع

ازکیا، مصطفی و غلامرضا، غفاری. (۱۳۸۰). «بررسی رابطه بین انسجام اجتماعی و مشارکت اجتماعی سازمان نیافته روستاییان در نواحی روستایی شهرستان کاشان»، فصلنامه اقتصاد کشاورزی و توسعه، سال نهم، ش ۳۶، زمستان، صص ۱۷۵-۲۰۶.

افروغ، عماد. (۱۳۷۸). «خرده فرهنگ‌ها، مشارکت و وفاق اجتماعی»، مجموعه مقالات وفاق اجتماعی و فرهنگ عمومی، تهران: سازمان چاپ و انتشارات

سه بعد سرمایه اجتماعی (انسجام اجتماعی و اعتماد اجتماعی) در امید بخشی به افراد تأثیرگذار هستند. این نتیجه، یافته‌های فردریکسون (۲۰۰۹)، فولر و کرسیتیکز (۲۰۰۸) را در مورد اینکه افراد امیدوار به آینده، ارتباط قویتری با اطرافیان و اقوام دور و نزدیک دارند، تأیید می‌کند.

در بین شاخص‌های سرمایه اجتماعی (مشارکت اجتماعی، اعتماد اجتماعی و انسجام اجتماعی)، انسجام اجتماعی و اعتماد اجتماعی، به ترتیب بیشترین تأثیر را بر افزایش امید به آینده دانشجویان داشته‌اند، و در مقابل، مطابق با نتایج به دست آمده از تحلیل رگرسیونی متغیرها، مشارکت کمترین تأثیر را داشته و تأثیر آن معنادار نبوده است و بنابراین، از معادله خارج شده است. نتایج تحقیق حاضر، یافته‌های امجدیان (۱۳۸۴)، هزار جریبی و صفری شالی (۱۳۸۸) و بالجانی و همکاران (۱۳۹۰) را تأیید می‌کند.

همچنین در تأیید یافته‌های پزود و مورس (۱۹۹۷)، چانگ و لی (۲۰۰۲)، گومز و فیشر (۲۰۰۳)، گیتی قریشی (۱۳۸۸)، فرهادی و همکاران (۱۳۸۹) و بالجانی و همکاران (۱۳۹۰)، نتایج این تحقیق بیانگر تأثیر دینداری بر ایجاد اعتماد و امید به آینده بوده است.

همچنین، این تحقیق نشان می‌دهد که بین دختران و پسران دانشجویان در میزان امیدواری به آینده تفاوتی وجود ندارد و در عین حال، متغیر سن رابطه معنادار، ولی بسیار ضعیفی با متغیر امید به آینده داشته است.

براساس نتایج به دست آمده، کمترین میزان امید به آینده در بین دانشجویان کارشناسی ارشد و کارشناسی بیشترین میانگین امید به آینده برای دانشجویان دوره کاردانی و دکتری بوده است. در عین حال، بین معدل دانشجویان و میزان امید به آینده رابطه مثبت و معناداری وجود داشته است. این یافته با یافته‌های اسنایدر مطابقت

- وزرات فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- امجدیان، فیروز. (۱۳۸۴). «بررسی پتانسیل آنومی و زمینه‌های بروز آن در شهر کرمانشاه»، فصلنامه مطالعات ملی، سال ششم، ش ۴(۲۴)، صص ۸۵-۱۰۷.
- بالجانی، اسفندیار؛ خشابی، جواد؛ امانپور، الهام و ندا عظیمی. (۱۳۹۰). «بررسی ارتباط بین سلامت معنوی، مذهب و امید در بیماران مبتلا به سرطان»، مجله دانشکده پرستاری و مامایی دانشگاه علوم پزشکی تهران (حیات)، دوره ۱۷، ش ۳، صص ۲۷-۳۷.
- بهروزی، نوروز و نوراله محمدی. (۱۳۷۸). «بررسی رابطه معنای زندگی و امیدواری در دانشجویان دانشگاه شیراز»، مجموعه مقالات چهارمین سمینار سراسری بهداشت روانی دانشجویان.
- پرچم، اعظم و زهرا محققیان. (۱۳۹۰). «بررسی تطبیقی راه کارهای ایجاد و افزایش امید از دیدگاه روان‌شناسی مثبت‌نگر و قرآن کریم»، فصلنامه معرفت، سال بیستم، ش ۱۶۴، مرداد، صص ۹۹-۱۱۳.
- چلبی، مسعود. (۱۳۷۲). «وفاق اجتماعی»، نامه علوم اجتماعی، دانشگاه تهران، دانشکده علوم اجتماعی، ش ۳، صص ۱۵-۲۸.
- زتومکا، پیترو. (۱۳۸۴). اعتماد یک نظریه جامعه‌شناختی، ترجمه فاطمه گلابی، [بی جا]: نشر ستوده.
- عسگری، پرویز و هدی شرف‌الدین. (۱۳۸۷). «رابطه اضطراب اجتماعی، امیدواری و حمایت اجتماعی با احساس ذهنی بهزیستی در دانشجویان»، یافته‌های نو در روان‌شناسی، ش ۳(۹)، زمستان، صص ۲۵-۳۶.
- علی پور، احمد و خدیجه اعراب‌شیبانی. (۱۳۹۰). «رابطه امیدواری و شادکامی با رضایت شغلی
- معلمان»، فصلنامه پژوهش‌های نوین روان‌شناختی، سال ششم، ش ۲۲، تابستان.
- غفاری، غلامرضا و میثم نوابی. (۱۳۸۸). «تبیین گستره و شعاع اعتماد اجتماعی در شهر کاشان»، دانشنامه علوم اجتماعی، دوره اول، ش ۲، زمستان، صص ۲۰۷-۲۳۱.
- فرهادی، مهران؛ احمدی طهور سلطانی، محسن؛ رضانی، ولی‌اله و احمد قره‌خانی. (۱۳۸۸). «سلامت روان سالمندان: نقش بهزیستی معنوی و امیدواری»، فصلنامه پژوهش در سلامت روان‌شناختی، دوره سوم، شماره دوم، تابستان.
- قنوتیان، مهرانوش؛ جمشیدی میانرود، لیدا و ویدا نوروزی ده میران. (۱۳۸۱). بررسی بین رابطه سلامت روان با تفکر پارانویید و حمایت اجتماعی در دانشجویان دختر و پسر دانشگاه آزاد اسلامی اهواز، پایان‌نامه کارشناسی ارشد روان‌شناسی بالینی، اهواز.
- کشاوری، امیر و محبوبه وفایان. (۱۳۸۶). «بررسی عوامل تأثیرگذار بر میزان شادکامی»، فصلنامه اندیشه و رفتار (روان‌شناسی کاربردی)، ش ۲ (۵)، پاییز، صص ۵۱-۶۲.
- گیتی قریشی، اشرف السادات. (۱۳۸۸). «سطح امیدواری در دانشجویان سال اول و سال آخر رشته روان‌شناسی»، فصلنامه اندیشه رفتار، دوره سوم، ش ۱۲، تابستان.
- مصباح، نسرين و احمد عابدیان. (۱۳۸۵). «رابطه میزان استرس با ناامیدی در دانشجویان ساکن خوابگاه‌ها»، اندیشه رفتار، سال دوازدهم، ش ۲، صص ۱۵۴-۱۵۹.
- نادی، محمدعلی و ایلناز سجادیان. (۱۳۹۰). «تحلیل روابط بین معنای معنوی با بهزیستی معنوی، شادی

- Overcome Negativity and Thrive. New York: Grown Publishing.
- Fowler, J. H., Christakis, N. A. (2008). Dynamic Spread of Happiness in a Large Social Network: Longitudinal Analysis Over 20 Year in the Framingham Heart Study. *British Medical Journal*, 337-338.
- Giltay, E, J. Geleijnse, J. M. Zitman, F. G. Hoekstra, T., Schouten. E. G. (۲۰۰۴). Dispositional optimism and all-cause and cardiovascular mortality in a prospective cohort of elderly dutch men and women. *Archives of General psychology*, vol 61, 1126-1135
- Gomez, R. & Fisher, J. W. (2003). Domains of spiritual Well-being and Development and Validation of the Spiritual Well-being Questionnaire. *Personality and Individual Difference*, 35:1975-1991.
- Guilty, E. J., Geleijnse, J. M., Zitman, F. G., Hoekstra, T., Schouten, E. G. (2004). Dispositional Optimism and All-cause and Cardiovascular Mortality in a Prospective Cohort of Elders Dutch Men and Women. *Archives of General Psychology*, 61:1126-1135.
- Koplik, E. K., & Devito, A. J. (1986). Problems of freshmen: Comparison of classes of 1976 and 1986. *Journal of College Student Personnel*, 27, 124-131.
- McClement, S. E. Chochinov, H. M. (2008). Hope in Advanced Cancer Patients. *European Journal of Cancer*, May, 44(8): 1169- 74.
- Newton, K. (2002). Social trust: Individual and Cross-National Approaches. *Portuguese Journal of science*, Vol. 3. No 1.
- Penrod, J. Morse. M. (1997) Strategies for Assessing and Fostering Hope: the Hope Assessment Guide: Oncology Nurse Forum. Jul, 24(6): 1055-63.
- ذهنی، رضایت از زندگی، شکوفایی روان‌شناختی، امید به آینده و هدفمندی در زندگی دانشجویان»، *فصلنامه علمی پژوهشی دانشکده بهداشت یزد، طلوع بهداشت*، سال دهم، شماره سوم و چهارم، پاییز و زمستان.
- نصیری، حبیب اله و بهرام جوکار. (۱۳۸۷). «معناداری زندگی، رضایت از زندگی و سلامت روان در زنان (گروهی از زنان شاغل فرهنگی)»، *پژوهش زنان*، دوره ۶، ش ۲، تابستان، صص ۱۵۷-۱۷۶.
- هزار جریبی، جعفر و پروانه آستین فشان. (۱۳۸۸). «بررسی عوامل مؤثر بر نشاط اجتماعی (با تأکید بر استان تهران)»، *فصلنامه جامعه‌شناسی کاربردی*، سال بیستم، شماره پیاپی ۳۳، شماره اول، بهار، صص ۱۴۶-۱۱۹.
- هزار جریبی، جعفر و رضا صفری شالی. (۱۳۸۸). «بررسی رضایت از زندگی و جایگاه و احساس امنیت در آن : مطالعه در بین شهروندان تهرانی»، *فصلنامه انتظام اجتماعی*، سال اول، شماره سوم، پاییز، صص ۷-۲۸.
- Chang, L. C., Li, I. C. (2002). The Correlation between Perceptions of Control and Hope Status in Home- Based Cancer Patients. *J. Nurse R. S. Mar*, 10(1): 73-82.
- Clarke, D. H., Kissane, D. W. (2002). Demoralization: It's Phenomenology and Importance. *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry*, 36: 733-742.
- Danner, D., Showdown, D. Friesen, W. (2001). Positive Emotions in Early Life and Longevity, *Journal of Personality and Social Psychology*, 80: 804-813.
- Frederickson, B. L. (2009) Positivity: Ground Breaking Research Reveals How to Embrace the Hidden Strength of Positive Emotions,

Snyder, C. R. (1994). *The Psychology of hope: You Can Get There from Here*, New York: Free Press.

Snyder, C. R. Irving, L., Anderson, J. R. (1994). Hope and Health: Measuring the will and ways, In: C. R. Snyder C. R. Forsyth (Eds.), *Handbook of Social and Clinical Psychology: The Health Perspective*. New York, Pergamum Press: 285- 305.

Van Leuven, M. C. Post, W. M., Van Aback, W. F., Vander Worde, H. V. Groote, S. Lindeman, E. (2010). Social Support and Life Satisfaction in Spinal Code Injury During and up to One Year after Inpatient Rehabilitation. *Journal of Psychology*, 3: 265- 271.

Van, Dongen, E. (1998). I wish a Happy End. Hope in the Lives of Chronic Schizophrenic Patients. *Anthropology and Medicine*, 5:169-192.

Uslander, E. (2001). "Volunteering and Social Capital: How trust and Religion Shape Civic Participation in the United State" in: *Social Capital and Participation in Everyday Life*. (Ed.) Paul Dekker and Eric, M. Uslaner. London: Rout ledge.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

A Study of Hope in the Future among Students and its Affecting Factors

Mohammad Bagher Alizadeh Aghdam *

Assistant Professor, Department of Social Sciences, Tabriz University, Tabriz, Iran

* Corresponding author, e-mail: aghdam1351@yahoo.com

Introduction

Hopefulness and hopelessness towards future is one of the important and considerable issues in social science which has been studied scientifically since 1960s. This issue was studied in different forms in relation with negative feelings, compatibility. Being hopeful is considered as the most important motivation in one's life, because hope is root of creativity and development in human life. It prepares bed for goal achievement and also helps people to get it. Snyder and his coworkers (1994) believe that hope is a positive motivation state and acts as activity factor (energy and goal achievement and planning to achieve the goal). Studies show that hopefulness is a considerable variance for optimism and can predict the different variables in the best way. Hopefulness is a request for future. Hopefulness shows people's perception in relation with capability of expanding the solutions for achieving the goals and protecting motivation till getting the goals. Hope includes person's perceptions and attention towards the future. Assuming that it will lead to positive results, it leads to much more activities. Any conceptualization from hope reflects its multidimensional, dynamic, prospectiveness and process-based view of person. Based on findings in some studies, hopeful and happy people have strong relationships with their friends, wives, neighbors and relations. Hope has a considerable place in Islamic Texts. In the way that in Quran, God says that when you lose your hope, be hopeful and never lose yourself. Prophet Mohammad says that hope and desire are mercy to my nation, if there was no hope, no mother give milk to baby and no gardener planed a tree. One effect of hope in people (especially the youth) is that it motivates people to be active and try to achieve their goals. In a Hadith by Prophet Mohammad, he says: Person who is hopeful, he/she goes to paradise. Person who fears from the hell, he/she will be away from it. Abol Ghasem Ferdousi says: "A wise person is hopeful forever and only lives happily". In other hand, depression is the most common psychological disease which roots in hopelessness and pessimism. One characteristic of depressed people is that they are deeply hopeless. Hopelessness means that no desirable event will happen and finally there will be painful and unchangeable events. It can be a strong reason for depression. Especially, in depressed people with high rate of hopelessness, we can see some symbols such as sadness, tendency towards committing suicide, being indifference, slow motions, disorder in sleep, low concentration etc.

Methodology

This study is a practical one. That is, it leads the people's activities towards practical way and there is a goal and aim. This kind of knowledge

Can help us to do academic works. These

kinds of works are limited to time and place. The method of study is survey and cross sectional one (1389-1390). Statistical population of this study includes all students of Tabriz University in different education levels. In school year 1389-

1390 they were 24000 students (13000 males and 11000 females). Sampling method is stratified sampling method. We categorize them based on their major, education level and then choose the samples from these categories. In other words, we divided Tabriz University to 13 faculties and then choose our statistical population.

Results of this study show that rate of hopefulness among these students was higher (67 out of 100). Among the influential variables in student's hopefulness towards future, social coherence of social capital has the most effect with 0.29 Beta coefficient and social trust has the least effect on their hopefulness with 0.14 Beta coefficient. It shows that two dimensions out of three ones in social capital (social coherence and social trust) affect the people's hopefulness. These results verify the findings of Fredrikson (2009) and Crestinker (2008). They found that hopeful people have strong relation with their relations, family and friends.

Among different indexes of social capital (participation, social trust social coherence) social cohesion and social trust have respectively the most effect on students' hopefulness towards future. Based on findings of regression variables in this study, we can say that they adopt with findings of Amjadyan (1384), Hezarjaribi and Safari (1388) and finally Baljani and his coworkers (1390). Results of this study also show that there is not any difference between girls and boys on rate of hopefulness towards future. On the other hand, age has weak significant correlation with hopefulness variable. Findings of this study show that the least rate of hopefulness refers to undergraduate and graduate students and the highest rate of hopefulness belongs to PhD and associate students. While there is positive and significant correlation between the student's average and their hopefulness, we can infer that these findings are in harmony with Schneider's results. That is, high rate of student's average affect their academic achievement and improvement to higher levels and vice versa. In other words, low rate of hopefulness towards future among post graduate students roots in this

fact that when they come across with social problems in society, they lose their hope.

Results show that being hopeful towards future is different among different education levels. The other fact is that although future affects the student's education performance, we can say that among demographic variables only age has weak correlation with student's hopefulness. Results of regression analysis show that students' hopefulness towards future is affected by their religiosity, social trust and social coherence and also cultural capital. These variables could explain 28% of changes of dependent variable. Finally we can say that students' hopefulness is mainly affected by structural factors not individual ones.

Conclusion

Hopefulness towards future is one of basic issues in people's social life and main /key factor and also motivation in improving the human sources in a society. This research aimed to study the hopefulness towards future among Tabriz University students and some influential factors. Results of this study show that rate of hopefulness among students are more than average (67 out of 100). Sheerer, Wintrop and Cruor (1986) found that when optimist and hopeful people come across with some problems, they try to use problem based defense and look for social support. In the other hand, from Vanlion and his coworkers, when people feel more social support and coherence, they will be much more hopeful. Among influential factors in student's hopefulness, social coherence has the highest effect with 0.29 Beta Coefficient and social trust has the least effect on student's hopefulness. It shows that two dimensions of social support (social trust and social coherence) have been influential in student's hopefulness. These findings verify the results and findings of Frederickson (2009), Fuller and Cresticks (2008). Finally, we can say that investing on this issue (social capital) can increase the student's hopefulness towards future and motivate them to be much more active than before. Therefore it should be focused by the authorities more than

before. Improving and increasing the rate of religious believes among the youth will definitely lead to higher hopefulness of them and much more activities towards development.

Keyword: Hope, religion, economic capital, social capital, cultural capital

References

- Afrough, Emad (1999) subcultures, participation and social agreement, Public Culture and Social Agreement Article Papers, Tehran: Ministry of Culture and Islamic Guidance Press.
- Alipour, Ahmad & Arab Sheybani, Khadije (2011) Hope and happiness associated with job satisfaction, *Journal of Modern Psychological Studies*, Year VI, No. 22, summer.
- Amjadian, Firouz (2005) studying the anomic potential of incidence in Kermanshah, *National Studies Quarterly*, 6th Year, No. 4 (24), pp. 85-107.
- Asghari, Parviz & Sharafeddin, Hoda (2008) Relationship between social anxiety, social support and a sense of hope and subjective well-being of students, new findings in psychology, No. 3 (9), Winter, pp. 25-36.
- Azkiya, Mostafa & Ghafari, Gholamreza (2001) studying the relationship between non-organized social coherence and social participation of rural people in Kashan Villages, *Agricultural-Economical Development Quarterly*, 9th year, No: 36, Winter, p:175-206.
- Baljani, Esfandyar & Khashabi, Javad & Amanpour, Elham & Azimi, Neda (2011) studying the relationship between spiritual health, faith and hope in patients with cancer, *Journal of Nursing and Midwifery, Tehran University of Medical Sciences (Life)*, 17th period, No: 3, pp. 27-37.
- Behrouzi, Nouroz & Mohammadi, Nourollah (2008) studying the relationship between meaning of life and hope among Shiraz University Students, Student Mental Health Seminar.
- Chalabi, Masood (1993) Social consensus, Social Science, Tehran University, Faculty of Social Sciences, No. 3, pp. 15-28.
- Farhadi, Mehran & Ahmadi Tahouri Soltani, Mohsen & Ramezani, Vliollah & Gharekhani, Ahmad (2009) *Journal of Health Psychology*, 3rd Volume, No: 2, Summer.
- Ghanavatian, Mehrnoush & Jamshidi Mianrood, Lida & Nourozi dehmiran, Vida (2002) studying the relationship between mental health and social support study of paranoid thinking in the students of Islamic Azad University, Clinical Psychology thesis, Ahvaz.
- Ghaffari, Gholamreza & Navabi, Meiyasam (2009) Explain the range and radius of social trust in Kashan, *Encyclopedia of Social Science*, Vol I, No:2, Winter, pp. 207-231.
- Ghiti, Goreyshi & Ashraf alsadat (2009) Hope level in the first and final year students of psychology, *Journal of Thought and Behavior inclinal Psychology*, 3rd vol, No: 12, summer.
- Hezarjaribi, Jafar & Astin Feshan, Parvaneh (2009) Factors affecting social vitality (with emphasis on the Tehran province), *Journal of Applied Sociology*, 20th year, No: 1, spring, pp. 146-119.
- Hezarjaribi, Jafar & Safari, Shaali, Reza (2009) life satisfaction and sense of security in place: study of Tehran Citizens, *Social Discipline Quarterly*, No: 3, fall, pp. 7-28.
- Keshavarz, Amir & Vafaiian, Mahboube (2007) studying factors affecting the level of happiness, *Journal (Applied Psychology)*, No. 2 (5), Fall, pp. 51-62.
- Mesbah, Nasrin & Abedin, Ahmad (2006) Relationship between stress and despair among students living in dormitory, *Thought Behavior*, 12th year, No: 2, pp. 154-159.
- Naadi, Mohammad Ali & Abedian, Ilnaz (2011) Analysis of the relationship between spiritual meaning and spiritual well-being, mental happiness, life satisfaction, psychological prosperity, hope and purpose in the lives of future students, *Journal of School Health*, Yazd, 10th year, No:3&4, autumn and winter.
- Nasiri, Habiballah & Joukar, Bahram (2008) Meaning of life, life satisfaction and mental

- health in women (the cultural group of women), *Women's Studies*, Vol 6, No:2, summer, pp. 157-176.
- Parcham, Azam & Mohagegian, Zahra (2011) Comparative analysis of solutions and gaining hope from the perspective of positive psychology perspective and the Quran, *Journal of Knowledge*, 20th Year, No: 164, Summer, pp: 99-113.
- Zatomeka, Pither (2005) sociological theory of trust, translated by: Fatheme Gholabi, Soutode press.
- Chang, L. C., Li, I. C. (2002). The Correlation between Perceptions of Control and Hope Status in Home- Based Cancer Patients. *J. Nurse R. S. Mar*, 10(1): 73-82.
- Clarke, D. H., Kissane, D. W. (2002). Demoralization: It's Phenomenology and Importance. *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry*, 36: 733-742.
- Danner, D., Showdown, D. Friesen, W. (2001). Positive Emotions in Early Life and Longevity, *Journal of Personality and Social Psychology*, 80: 804-813.
- Frederickson, B. L. (2009) Positivity: Ground Breaking Research Reveals How to Embrace the Hidden Strength of Positive Emotions, Overcome Negativity and Thrive. New York: Grown Publishing.
- Fowler, J. H., Christakis, N. A. (2008). Dynamic Spread of Happiness in a Large Social Network: Longitudinal Analysis Over 20 Year in the Framingham Heart Study. *British Medical Journal*, 337-338.
- Giltay, E., Geleijnse, J. M., Zitman, F. G., Hoekstra, T., Schouten, E. G (2004). Dispositional optimism and all-cause and cardiovascular mortality in a prospective cohort of elderly dutch men and women. *Archives of General psychology*, vol 61, 1126-1135
- Gomez, R. & Fisher, J. W. (2003). Domains of spiritual Well-being and Development and Validation of the Spiritual Well-being Questionnaire. *Personality and Individual Difference*, 35:1975-1991.
- Guilty, E. J., Geleijnse, J. M., Zitman, F. G., Hoekstra, T., Schouten, E. G. (2004). Dispositional Optimism and All-cause and Cardiovascular Mortality in a Prospective Cohort of Elders Dutch Men and Women. *Archives of General Psychology*, 61:1126-1135.
- Koplik, E. K., & Devito, A. J. (1986). Problems of freshmen: Comparison of classes of 1976 and 1986. *Journal of College Student Personnel*, 27, 124-131.
- McClement, S. E. Chochinov, H. M. (2008). Hope in Advanced Cancer Patients. *European Journal of Cancer*, May, 44(8): 1169- 74.
- Newton, K. (2002). Social trust: Individual and Cross-National Approaches. *Portuguese Journal of science*, Vol. 3. No 1.
- Penrod, J. Morse. M. (1997) Strategies for Assessing and Fostering Hope: the Hope Assessment Guide: Oncology Nurse Forum. Jul, 24(6): 1055-63.
- Snyder, C. R. (1994). The Psychology of hope: You Can Get There from Here, New York: Free Press.
- Snyder, C. R. Irving, L., Anderson, J. R. (1994). Hope and Health: Measuring the will and ways, In: C. R. Snyder C. R. Forsyth (Eds.), *Handbook of Social and Clinical Psychology: The Health Perspective*. New York, Pergamum Press: 285- 305.
- Van Leuven, M. C. Post, W. M., Van Aback, W. F., Vander Worde, H. V. Groote, S. Lindeman, E. (2010). Social Support and Life Satisfaction in Spinal Code Injury During and up to One Year after Inpatient Rehabilitation. *Journal of Psychology*, 3: 265- 271.
- Van, Dongen, E. (1998). I wish a Happy End. Hope in the Lives of Chronic Schizophrenic Patients. *Anthropology and Medicine*, 5:169-192.
- Uslander, E. (2001). "Volunteering and Social Capital: How trust and Religion Shape Civic Participation in the United State" in: *Social Capital and Participation in Everyday Life*. (Ed.) Paul Dekker and Eric, M. Uslaner. London: Rout ledge.